

AGATA ŁUKA

WARTOŚĆ SEMANTYCZNA
GRECKICH SUBSTANTYWIZACJI
MARKA AURELIUSZA

Oprócz łacińskiej korespondencji z Frontonem i drobnych fragmentów mów łacińskich Marek Aureliusz pozostawił po sobie spisane w ostatnich latach życia myśli i refleksje. Zredagował je po grecku, prostym językiem mówionym, nie dbając o wyszukany styl i formę, ponieważ nie zamierzał ich publikować. Wydano je po jego śmierci w 12 księgach i opatrzone tytułem *Τὰ εἰς ἑαυτὸν*, co na język polski zostało przetłumaczone przez Mariana Reitera jako *Rozmyślenia*¹. W zapiskach tych Aureliusz chętnie stosuje formy urzeczownikowione, czyli poddane procesowi substancywizacji. Szczególnie I księga obfituje w tego rodzaju słowa – jest ich tam ponad 220.

Substancywizacja (urzeczownikowienie) to użycie jakiegokolwiek poza rzeczownikiem części mowy sekundarnie w funkcji składniowej i znaczeniowej rzeczownika, np. „Mądry głupiemu ustąpi”, „Dobrze jest żyć regularnie”. Oprócz substancywizacji opartej na kontekście syntaktycznym istnieje substancywizacja o charakterze morfologicznym, tzn. tworzona za pomocą afiksów słowotwórczych, np. leniwy → leniwiec, mądry → mędrzec².

Mgr Agata ŁUKA – asystent II Katedry Filologii Klasycznej, Instytutu Filologii Klasycznej Wydziału Nauk Humanistycznych KUL; adres do korespondencji: ul. Szmaragdowa 16/117, 20-570 Lublin.

¹ M a r e k A u r e l i u s z. *Rozmyślenia*. Przeł. M. Reiter. Wyd. 2. Warszawa: PWN 1984.

² Z. G o ł ą b, A. H e i n z, K. P o l a ń s k i. *Słownik terminologii językoznawczej*. Warszawa: PWN 1968 s.v. *substancywizacja*.

Substantywizacja to zjawisko znane od dawna w wielu językach, np. łac. *adulescens* – *młodzieniec*; fr. *le béatifié* – *błogostawiony*; ang. *the evil* – *zło*; niem. *der Geliebte* – *kochanek*³. W grece była stosowana bardzo często. Dokonywano jej przez postawienie rodzajnika przed innymi poza rzeczownikiem częściami mowy, przez co stawały się one rzeczownikami. Procesowi temu poddawano przymiotniki, np. *ὁ σοφός* – *mędrzec*; bezokoliczniki, np. *τὸ ἀγαπᾶν* – *miłość*; imiesłowy, np. *οἱ φεύγοντες* – *wygnańcy*; rzeczowniki w dopełniaczu, np. *τὰ στρατιωτῶν* – *położenie żołnierzy*; przysłówki, np. *τὰ οἴκοι* – *sprawy domowe*; wyrażenia przyimkowe, np. *τὰ πρὸς τὸν πόλεμον* – *sprawy dotyczące wojny*⁴.

Termin „substantywizacja” może być używany w dwóch znaczeniach: czynnościowo jako przypisanie funkcji syntaktycznej rzeczownika innym częściom mowy, przedmiotowo jako konkretny wyraz poddany procesowi substantywizacji.

Substantywizację należy odróżnić od leksykalizacji, czyli procesu językowego polegającego na tym, że przejrzysta pod względem budowy słowotwórczej forma zrywa więź z wyrazem podstawowym, od którego pochodzi, i staje się jednolitym znakiem pewnej treści realnoznaczeniowej, np. przymiotnik „grzeczny” utworzony od dawnego zwrotu „k’ rzeczy” – „do rzeczy”, który utracił niemal całkowicie swoją wyrazistość słowotwórczą. Leksykalizacja jest zarówno procesem formalnym, jak i znaczeniowym. Forma zleksykalizowana znacznie łatwiej ulega zmianom znaczeniowym niezależnie od znaczenia wyrazu podstawowego, z którym zerwała więź⁵.

Wyrazy utworzone na drodze substantywizacji, tak jak wyrazy powstałe dzięki leksykalizacji, mogą wejść na stałe do słownika danego języka, gdzie będą funkcjonowały jako rzeczowniki.

Substantywizacja jest możliwa właściwie w każdym języku, ale najłatwiej stosować ją w językach posiadających rodzajniki. Proces urzeczownikowania w sensie leksykologicznym pozwala wzbogacić system słowny języka, głównie na polu semantycznym (znaczeniowym), ponieważ istniejącym już wyrazom nadaje nowe znaczenia. Substantywizacja zastępuje słowotwórczą derywację lub kompozycję (złożenie).

³ S. J o d ł o w s k i. *Substantywizacja przymiotników w języku polskim*. Wrocław: PAN 1968.

⁴ Przykłady wzięte ze szkolnej gramatyki E. Fiderera (*Gramatyka grecka*. Lwów: Towarzystwo Nauczycieli Szkół Wyższych 1909 s. 121 § 129).

⁵ G o ł ą b, H e i n z, P o ł a ń s k i, jw. s.v. *leksykalizacja*.

Derywat to wyraz utworzony od innego wyrazu lub formy gramatycznej za pomocą morfemów słowotwórczych⁶, np. ποιεῖν – *tworzyć, działać* → ποιήσις – *utworzenie*. Zamiast tworzyć nowy derywat, można tu zastosować takie substantywizacje: τὸ ποιεῖν – *tworzenie*; τὸ ποιεῖσθαι – *tworzenie dla siebie*; τὸ ποιῆσαι – *utworzenie*; τὸ πεποιηκέναι – *utworzenie (infinitivus perfecti activi wskazuje, że widzę utworzone dzieło, mam je przed sobą)*.

Substantywizacja daje większe możliwości tworzenia i definiowania nowych pojęć, a tym samym umożliwia precyzję wyrażania myśli. Pozwala też uniknąć słowotwórstwa kompozycyjnego przez potraktowanie w składni określeń kilkuwyrazowych jako jednego pojęcia, np. τὸ ἀπαθέστατον εἶναι (I, 9, 9), *wzór najwyższego opanowania**⁷, τὸ τὴν γυναῖκα τοιαύτην εἶναι (I, 17, 18) – *to, że żona jest taka*.

W języku greckim można dokonywać urzeczownikowienia za pomocą rodzajnika we wszystkich rodzajach i liczbach. Marek Aureliusz używa najczęściej rodzajnika w rodzaju nijakim, niezwykle rzadko w męskim i żeńskim. Za jego pomocą substantywizuje przymiotniki, bezokoliczniki, imiesłowy, orzeczenia imienne, a nawet składnię *accusativus cum infinitivo* i zdania. Przy niektórych urzeczownikowieniach pomija rodzajnik zgodnie z ogólnymi zasadami jego stosowania w zdaniu.

Księga I *Rozmyślań* zawiera największą w stosunku do pozostałych ksiąg liczbę urzeczownikowień. Wynika to z samej konstrukcji tej księgi – Aureliusz wylicza różnorakie cechy swoich bliskich i wychowawców, tworząc dość pokaźny katalog. W następnych księgach, w których przechodzi do wykładu stoickiej praktycznej metody życia zgodnego z naturą, substantywizacje pojawiają się znacznie rzadziej.

Połowa występujących w I księdze *Rozmyślań* urzeczownikowień to przymiotniki, będące w większości złożeniami z różnymi formantami słowotwórczymi: -τικός, -ικός, -τος, -ος, -ιος, -ρος, -ης, -ις oraz -ων.

Najliczniejszą grupę stanowią przymiotniki z formantami -τικός, -ικός. Formant ten wyraża stałą skłonność lub zdolność psychiczną człowieka, ma

⁶ Tamże s.v. *derywat*.

⁷ Znakiem * opatrzone znaczenia słów zaczerpnięte z przekładu Τὰ εἰς ἑαυτὸν dokonanego przez M. Reitera (zob. przyp. 1). Inne pochodzą od autorki artykułu.

również funkcję dynamizującą⁸. Przymiotniki utworzone za jego pomocą będą więc wyrażać cechy osiągalne dzięki pracy nad sobą lub cechy wrodzone, które można jeszcze udoskonalić, utrwalić.

Marek Aureliusz używa wielu synonimów, których nagromadzenie sprawia, że wyliczanie cech nie jest monotonne. Można przy tym dostrzec subtelne odcienie znaczeniowe poszczególnych słów. Jedną z grup stanowią tu cechy dotyczące dobroczynności, życzliwego stosunku do innych i okazywania im należnego szacunku:

- [τὸ]⁹ μεταδοτικόν (I, 3, 1) – *zdolność do dzielenia się* tym, co się ma; *skłonność do obdarowywania, użyczenia; skłonność do hojnego dawania*;
- τὸ ἀπονεμητικόν (I, 16, 5) – *zdolność rozdzielania, oddawania* każdemu, co mu się należy;
- τὸ ἀγαπητικόν (I, 13, 13) – *zdolność do okazywania miłości, umiejętność okazywania miłości, serdeczności*;
- τὸ εὐποιοητικόν (I, 14, 4) – *skłonność do wyświadczenia dobrodziejstw; dobroczynność**;
- τὸ εὐεργετικόν (I, 15, 7) – *umiejętność czynienia dobrze, wyświadczenia przysług, dobrodziejstw; dobroczynność*;
- τὸ τιμητικόν (I, 16, 18) – *zdolność poszanowania* kogoś, czegoś; *szacunek*;
- τὸ παραχωρητικόν (I, 16, 21) – *skłonność do ustępstwa, ustąpienia* komuś;
- [τὸ] συσπουδαστικόν (I, 16, 21) – *zdolność gorliwego pomagania* komuś, *współdziałania z kimś; zdolność sprzyjania* komuś, *okazywania życzliwości*;
- τὸ συγγνωμονικόν (I, 15, 7) – *skłonność do przebaczenia**; *wyrozumiałość; pobłażliwość*.

Kolejna grupa to przymiotniki oznaczające wytrwałość, cierpliwość i umiejętność utrzymywania przy sobie osób i rzeczy:

- τὸ ἀνεκτικόν (I, 9, 6) – *zdolność wytrwania, utrzymywania* czegoś, *znoszenia* czegoś; *cierpliwość**;

⁸ E. S c h w y z e r. *Griechische Grammatik*. Auf der Grundlage von K. Brugmanns *Griechischer Grammatik*. Bd. 1: *Allgemeiner Teil, Lautlehre, Wortbildung, Flexion*. Aufl. 3. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung 1959 s. 497-498 § 16,6.

⁹ W nawiasach kwadratowych podano rodzajniki rzeczownikowień pominięte przez Aureliusza.

- τὸ μενετικόν (I, 16, 1) – *umiejętność utrzymania się, pozostawania w tym samym stanie, obstawania przy czymś; wytrwałość;*
- [τὸ] ἐνδιατριπτικόν (I, 16, 22) – *skłonność do ustawicznego spędzania gdzieś czasu; skłonność do pozostawania przy czymś;*
- [τὸ] ὑπομενετικόν (I, 16, 14) – *zdolność wytrzymywania czegoś, znoszenia czegoś cierpliwie, stawiania czoła czemuś;*
- τὸ διατηρητικόν (I, 16, 14) – *umiejętność zachowywania czegoś, trwałego utrzymywania czegoś przy sobie.*

Następna grupa substancywizowanych przymiotników oznacza cechy powściągliwości i powstrzymywania się od okazywania gniewu. Należą do niej także przymiotniki desygnujące skłonność do miotania się z wściekłości i gniewu, ale z przeczeniem *nie* (μή lub οὐκ). Dzięki temu Aureliusz podkreśla czyjś brak skłonności do ujawniania złego nastroju:

- [τὸ] ἀφεκτικόν (I, 3, 1) – *zdolność do powstrzymywania się od czegoś, trzymania się z daleka od czegoś; powściągliwość;*
- τὸ μὴ δυσχεραντικόν (I, 8, 5) – *brak skłonności do okazywania gniewu;*
- [τὸ] οὐκ ἐξονειδιστικόν (I, 16, 18) – *brak skłonności do zarzutów, do nagany;*
- [τὸ] μὴ ῥιπταστικόν (I, 16, 22) – *brak skłonności do miotania się, niepokoju.*

Kolejna grupa określa cechy bystrości, umiejętności pracy i zdolności koncentracji:

- τὸ στοχαστικόν (I, 9, 5) – *zdolność domyślania się; domyślność; bystrość; zdolność przewidywania, odgadywania czegoś;*
- τὸ προνοητικόν (I, 16, 12) – *zdolność przeczuwania, przewidywania czegoś; przezorność;*
- τὸ ἐξευρετικόν (I, 9, 8) – *umiejętność wyszukiwania*, odkrywania czegoś;*
- τὸ ζητητικόν (I, 16, 9) – *umiejętność szukania, badania, dociekania;*
- [τὸ] προδιοικητικόν (I, 16, 12) – *umiejętność uprzedniego rozplanowania; umiejętność przygotowania, urządzenia, uporządkowania czegoś;*
- [τὸ] τακτικόν (I, 9, 8) – *umiejętność ułożenia*, ustanawiania, porządkowania czegoś;*
- τὸ φυλακτικόν (I, 16, 14) – *umiejętność czuwania nad czymś, zważania na coś; baczne czuwanie; czujność;*
- τὸ ἐπιμελητικόν (I, 16, 20) – *zdolność troszczenia się, dbania o coś, zajmowania się czymś;*

- τὸ κατεργαστικόν (I, 15, 4) – *umiejętność przeprowadzania, dokonania czegoś; skuteczność;*
- [τὸ] αὐτουργικόν (I, 5, 2) – *umiejętność własnoręcznej pracy, osobistej działalności; pracowitość; skrzętność;*
- τὸ ἀκουστικόν (I, 16, 4) – *chętnie słuchanie; umiejętność słuchania, przysłuchiwanie się czemuś.*

Pozostałe przymiotniki z formantem -τικός, -ικος występują bez synonimów lub z jednym synonimem:

- τὸ ἀρρενικόν (I, 2, 1) – *charakter męski**;
- τὸ ἀπιστητικόν (I, 6, 2) – *niedowierzenie; brak skłonności do dawania wiary komuś, czemuś. Chodzi tu o niedowierzenie temu, co mówi czarodzieje i kuglarze o zamawianiach i wypędzaniu złych duchów**, τὸ ἀπιστητικὸν τοῖς ὑπὸ τῶν τερατευομένων καὶ γοήτων περὶ ἐπιδῶν καὶ περὶ δαιμόνων ἀποπομπῆς [...] λεγομένοις. Aureliusz pochwała takie niedowierzenie, za godną natomiast naśladowania uważa *wiarę w miłość przyjaciół**, τὸ πιστευτικὸν περὶ τοῦ ὑπὸ τῶν φίλων φιλεῖσθαι;
- τὸ πιστευτικόν (I, 14, 5) – *skłonność do ufności, wiary w coś.*

Chwali też oszczędność i rozsądne korzystanie z darów losu. Ceni brak skłonności do pochlebstw i przypodobania się:

- [τὸ] ταμειυτικόν (I,16,14) – *umiejętność gospodarowania, gromadzenia czegoś; zapobiegliwość; oszczędność**;
- τὸ χρηστικόν (I, 16, 16) – *umiejętność korzystania z czegoś, używania czegoś;*
- [τὸ] μὴ ἀρεσκευτικόν (I, 16, 15) – *brak skłonności do pochlebstw, do przypodobania się;*
- [τὸ] μὴ δημοκοπικόν (I, 16, 15) – *brak skłonności do zabiegania o łaski gminu, płaszczenia się przed motłochem.*

Aureliusz chętnie używa także przymiotników z formantem -τος. Formant ten wskazuje na możliwość spełnienia danej czynności lub też (tak jak formant -τικός, -ικος) skłonność do czynienia czegoś¹⁰:

- τὸ ἀόργητον (I, 1, 1) – *brak skłonności do gniewania się, do okazywania gniewu;*
- τὸ ἀνεπίπληκτον (I, 10, 1) – *niechęć do ganienia innych*; skłonność do powstrzymywania się od krytyki;*

¹⁰ S c h w y z e r, jw. s. 501-502 § 19b.

- τὸ εὐκρατον (I, 15, 3) – *umiarkowanie; łagodność charakteru; zrównoważony charakter**;
- τὸ εὐμετάδοτον (I, 14, 4) – *skłonność do dzielenia się z innymi; hojność**;
- τὸ μὴ εὐμετακίνητον (I, 16, 22) – *stałość; konserwatyzm**;
- [τὸ] ἀνέκπληκτον (I, 15, 6) – *brak skłonności do strachu przed czymś; nieustrasżoność*;
- [τὸ] ἀκύβευτον (I, 8, 1) – *brak skłonności do ryzykowania w grze w kości; ostrożność*.

Wśród cech godnych naśladowania Aureliusz wymienia też umiejętność przystosowania się do wszystkiego, brak skłonności do dziwienia się czemukolwiek i brak podejrzliwości. Ceni jednak podejrzliwość wobec potwarzy – δυσπρόσδεκτον διαβολῆς (I, 5, 3), niedowierzanie potwarzom rzucanym na kogoś przez innych lub też, jak sugeruje przekład Mariana Reitera, *odrazę do wszelkiej potwarzy**, wstręt do rzucania oszczerstw:

- τὸ δυσπρόσδεκτον (I, 5, 3) – *skłonność do niedowierzania czemuś; brak skłonności do przyjmowania czegoś z upodobaniem*;
- τὸ ἀδυσώπητον (I, 16, 29) – *brak skłonności do patrzenia na coś podejrzliwie; brak skłonności do podejrzliwości*. Słowo to jest niejako przeczeniem przeczenia. Czasownik δυσωπέω znaczy *patrzeć podejrzliwie* na coś. Δυσ- nadaje czasownikowi znaczenie ujemne, a ἄ- *privativum*, będąc przeczeniem tego czasownika, nadaje mu znaczenie dodatnie.
- τὸ ἀθαύμαστον (I, 15, 6) – *brak skłonności do dziwienia się czemuś*;
- τὸ εὐάρμοστον (I, 9, 7) – *skłonność do dostosowania się; zdolność przystosowania się**;
- τὸ ἀπόρητον (I, 16, 24) – *coś niewypowiedzianego, tajemniczego, niemożliwego do wypowiedzenia; tajemnica**.

Kolejna grupa przymiotników urzeczownikowionych przez Aureliusza to przymiotniki z formantami -ος, -ιος, -ρος. Formanty -ος i -ιος oznaczają pochodzenie, przynależność do tego, co oznacza temat złożenia. Formant -ρος może dodatkowo oznaczać bogactwo czegoś, obfitowanie w coś, częstotliwość występowania danej cechy lub jej intensywność¹¹.

Wśród przymiotników z formantem -ος, -ιος lub -ρος również można wyodrębnić grupy synonimów lub wyrazów bliskoznacznych, zwłaszcza oznaczających wytrwałość i stałość oraz łagodność:

¹¹ S c h w y z e r, jw. s. 470-471 § 3 α) 7; s. 481 § 9 b) 2.

- τὸ φερέπονον (I, 5, 2) – *wytrzymałość na trudy; wytrwałość w trudach**;
- [τὸ] ὀμότονον (I, 14, 3) – *stałość; wytrwałość*;
- [τὸ] ἐπίμονον (I, 6, 3) – *wytrwałość; cierpliwość*;
- τὸ βέβαιον (I, 16, 15) – *stałość**; *wierność*;
- τὸ ὁμοιον (I, 8, 3) – *niezmiennność, stałość*;
- τὸ μηδαμοῦ ἀψίκορον (I, 16, 10) – *brak skłonności do przesyty; stałość*;
- [τὸ] μηδὲ καινοτόμον (I, 16, 15) – *niechętnie wprowadzanie zmian; konserwatyzm*;
- τὸ εὐφημον (I, 9, 10; I, 13, 2) – *przychylność; łagodność**; *umiejętność chwaleń**;
- τὸ ἡμερον (I, 16, 1) – *uprzejmość; łagodność**; *grzeczność*;
- τὸ μειλίχιον (I, 15, 3) – *łagodność**; *uprzejmość*;
- οὐδὲ [τὸ] λάβρον (I, 16, 29) – *łagodność; opanowanie*;
- τὸ σεμνόν (I, 3, 4) – *powściągliwość; powaga**;
- [τὸ] γεραρόν (I, 15, 3) – *powaga charakteru*;
- τὸ εὐθυμον (I, 15, 2) – *pogoda ducha**;
- τὸ φαιδρόν (I, 16, 11) – *pogoda ducha*;
- τὸ νεαρόν (I, 16, 23) – *świeżość; duch młodzieńczy*;
- [τὸ] ἀκμαῖον (I, 16, 23) – *stan kwitnący; chęć do robienia czegoś; zdolność* robienia czegoś*;
- τὸ ἀνεπίκρυπτον (I, 14, 6) – *brak skłonności do ukrywania, tajenia czegoś; otwartość**;
- τὸ φιλοδίκαιον (I, 14, 1) – *umiłowanie sprawiedliwości*;
- τὸ εὐόμιλον (I, 16, 19) – *łatwość nawiązywania kontaktów; towarzyskość*;
- τὸ φιλοίκειον (I, 14, 1) – *miłość rodziny**; *przywiązanie do bliskich*;
- τὸ φιλόπονον (I, 16, 3) – *pracowitość**; *pilność*;
- τὸ ἔμπειρον (I, 16, 6) – *doświadczenie* w czymś*;
- [τὸ] μηδαμοῦ ἀπειρόκαλον (I, 16, 15) – *znajomość piękna; smak; gust*;
- τὸ ἐλεύθερον (I, 8, 1) – *wolność; niezależność**;
- τὸ λιτόν (I, 3, 2) – *skromność; prostota*;
- τὸ ἀκενόσπουδον (I, 6, 1) – *brak skłonności do troszczenia się o zbędne rzeczy; wstręt do błahostek**;
- τὸ ἀκενόδοξον (I, 6, 2) – *obojętność na próżną sławę*.

Dwa pozostałe przymiotniki z formantem -ιος to urzeczownikowienia oznaczające nie cechy, lecz pojęcia abstrakcyjne:

- τὰ πάτρια (I, 16, 21) – (rzeczy) ojcowskie; (zwyczaj) przodków;
 - τὰ ἀναγκαῖα (I, 16, 14) – konieczności życiowe; pierwsze potrzeby.
- Użyte przez Aureliusza przymiotniki z formantem -ης, -ις oraz -ων również oznaczają cechy, ale bez wskazania na skłonność do ich przejawiania, jako że formanty te nie mają funkcji intensyfikującej ani nie wskazują na skłonność do czegoś¹². W I księdze *Rozmyślań* znajdujemy następujące przymiotniki z tymi formantami:
- τὸ εὐμενές (I, 9, 1) – życzliwość; dobroć;
 - οὐδὲ [τὸ] ἀπηνές (I, 16, 29) – uprzejmość; łagodność;
 - τὸ καλὸς (I, 1, 1) – piękny charakter; dobre usposobienie; szlachetny sposób bycia;
 - [τὸ] φιλόληθες (I, 14, 1) – umiłowanie prawdy;
 - τὸ ἀψευδές (I, 15, 7) – prawdomówność*;
 - τὸ θεοσεβές (I, 3, 1) – cześć dla boga; szacunek dla boga; duch pobożności*;
 - τὸ πολυμαθές (I, 9, 11) – posiadanie wielkiej wiedzy; uczoność;
 - τὸ αὐτάρκης (I, 16, 11) – samowystarczalność; samodzielność; niezależność;
 - μὴ τὸ ὀχλοχαρές (I, 16, 15) – unikanie nadskakiwania ludowi, schlebienia pospólstwu*;
 - [τὸ] ὀλιγοδέες (I, 5, 2) – niewielkie wymagania; poprzestawanie na małym*;
 - μὴδὲ [τὸ] ἐπιμανές (I, 16, 10) – brak skłonności do przesady;
 - μὴδαμοῦ [τὸ] κατηφές (I, 15, 6) – nieokazywanie zakłopotania; nieopadanie w przygnębienie;
 - τὸ ἐνδελεχές (I, 16, 3) – wytrwałość*;
 - τὸ ἐμμελές (I, 14, 3) – zgodność; stałość; ukladność;
 - τὸ σύνηθες (I, 13, 1) – przyzwyczajenie do kogoś, czegoś; życie z kimś, czymś;
 - [τὸ] εὐχαρι (I, 16, 19) – uprzejmość*; życzliwość;
 - τὸ εὐελπι (I, 14, 5) – ufność; nadzieja; otucha. Przysłówek εὖ, zarówno w przymiotniku εὐχαρι, jak i εὐελπι, wzmacnia znaczenie powstałych przymiotników, których podstawy słowotwórcze (χαρίς, ἐλπίς) mają oczywiste znaczenie pozytywne.
 - τὸ αἰδήμων (I, 2, 1) – nieśmiałość; skromność;

¹² S c h w y z e r, jw. s. 513 § 27 a) β).

- [τὸ] ἀπολύπραγμον (I, 5, 2) – *niezajmowanie się zbyt wieloma sprawami naraz**;
- τὸ μήτε δεισδάμιον (I, 16, 15) – *nieuleganie zabobonnemu strachowi przed bogami**;
- [τὸ] νῆφον (I, 16, 15) – *opanowanie; wstrzeźliwość; rozsądek*;
- τὸ ἔμφρον (I, 16, 25) – *przytomność umysłu; roztropność**.

W odróżnieniu od przymiotników urzeczownikowione przez Aureliusza imiesłowy i bezokoliczniki oprócz cech oznaczają też pojęcia abstrakcyjne, tworzą nazwy czynności i stanów oraz nazwy sprawcy. Bezokolicznik, podobnie jak imiesłów, nie oznacza w języku greckim stopnia czasu, tylko aspekt czynności. *Infinitivus* oraz *participium praesentis* służą do wyrażenia czynności niedokonanej, *infinitivus* i *participium aoristi* – dokonanej. *Perfecta* oznaczają stan obecny, będący wynikiem czynności przeszłej dokonanej lub też czynność teraźniejszą, ale wykonywaną z większą intensywnością. Jedynie *infinitivus* i *participium futuri* oznaczają stopień czasu – czynność przyszlą, zarówno dokonaną, jak i niedokonaną¹³. W I księdze *Rozmyślań* występują urzeczownikowione *infinitivi* i *participia praesentis, aoristi* i *perfecti*. *Participia praesentis* i *perfecti* oraz *infinitivi praesentis* i *aoristi* występują w stronie aktywnej, medialnej i pasywnej, *participia aoristi* tylko w stronie aktywnej i pasywnej. *Infinitivi perfecti* w stronie aktywnej nie występują.

Participia praesentis activi

- ὁ περιλαλῶν (I, 7, 7) – *plotkarz**;
- ὁ τυγχάνων (I, 14, 6) – *ktoś, kto się z czymś spotyka; ktoś, kto coś otrzymuje*;
- ὁ ἔχων (I, 16, 4) – *ktoś, kto coś posiada; posiadacz*;
- ὁ φιλοσοφῶν (I, 16, 18) – *ktoś, kto oddaje się filozofii**; *filozof*;
- τὰ δέοντα (I, 17, 5) – *potrzeby; konieczności; powinności*.

Participia praesentis medii

Niektóre czasowniki greckie w stronie medialnej mają znaczenie aktywne, co uwidacznia się także w substantywizacjach imiesłowów:

- ὁ τερατευόμενος (I, 6, 2) – *ktoś, kto opowiada o rzeczach niezwykłych, nieprawdopodobnych*;

¹³ J. H u m b e r t. *Syntaxe grecque*. Éd. 3. Paris: Éd. C. Klincksieck 1960 s. 128 § 217.

- ὁ οἰόμενος (I, 9, 6) – *ktoś, kto myśli w jakiś sposób.*
Dwa pozostałe substantywizowane *participia praesentis medii* to imiesłowy w medium dynamicznym¹⁴.
 - [τὸ] μηδαμοῦ θυμούμενον (I, 15, 6) – *ciągłe unikanie okazywania gniewu;*
 - [τὸ] μηδαμοῦ ὑφορώμενον (I, 15, 6) – *stałe unikanie podejrzliwości.*
- Participia praesentis passivi*
- ὁ ἀρχόμενος (I, 14, 2) – *poddany*;*
 - τὸ λεγόμενον (I, 6, 2) – *to, co się mówi; plotka;*
 - τὸ προκείμενον (I, 15, 4) – *coś ustalonego, nakazanego, stojącego przed kimś; obowiązek*;*
 - [τὸ] μηδαμοῦ ἐπειγόμενον (I, 15, 6) – *unikanie pośpiechu;*
 - τὸ μνημονεύμενον (I, 16, 30) – *to, co pozostaje po kimś w pamięci.*
- Participia aoristi activi*
- ὁ χαλεπήνας (I, 7, 6) – *ktoś ostry, przykry; ktoś, kto wywołał czyjś gniew;*
 - ὁ πλημμελέσας (I, 7, 6) – *ktoś, kto kogoś obraził, zlekceważył;*
 - ὁ γεννήσας (I, 2, 1) – *rodzić; ojciec;*
 - ἡ τεκοῦσα (I, 17, 15) – *rodzicielka; matka.*
- Participia aoristi passivi*
- τὸ κριθέν (I, 16, 1) – *osąd; opinia;*
 - ὁ ἀπολειφθεῖς (I, 16, 8) – *zmuszony do opuszczenia czegoś; brakujący; nieobecny*;*
 - τὸ γραφέν (I, 7, 6) – *napisane; coś napisanego.*
- Participia perfecti activi*
- [τὸ] μηδαμοῦ προσσεσηρός (I, 15, 6) – *unikanie wyszczerzania zębów do kogoś, uśmiechania się, przypodobania się komuś uśmiechem*;*
 - [τὸ] δεδορκός (I, 16, 25) – *zauważenie czegoś; spojrzenie na coś; uważanie na coś.*
- Participium perfecti medii*
- ὁ κεκτημένος (I, 16, 21) – *ktoś, kto coś nabył; ktoś, kto posiada jakiś talent, jakies zdolności.*

¹⁴ Tamże s. 106 § 169.

Participium perfecti passivi

- [τὸ] μεμελετημένον (I, 16, 25) – *wyrobienie w czymś; wyćwiczenie.*

Infinitivi praesentis activi

- τὸ λέγειν (I, 12, 1) – *mówienie o czymś.*
- τὸ ἀναγνώσκειν (I, 7, 7) – *czytanie.* Słowo to oznaczało pierwotnie *wiedzieć dobrze, z pewnością; poznać.* Jego pohomeryckie znaczenie to *czytać*¹⁵.
- τὸ γράφειν (I, 7, 5; I, 12, 1) – *pisanie; rozpisywanie się;*
- τὸ συγγράφειν (I, 7, 2) – *zapisywanie, notowanie, spisywanie czegoś;*
- [τὸ] ἀναλύειν (I, 17, 22) – *rozwiązywanie, analizowanie czegoś;*
- τὸ κρατεῖν (I, 15, 1) – *opanowanie; panowanie nad sobą;*
- [τὸ] ἐννήφειν (I, 16, 31) – *trzeźwość; zachowanie umiaru; opanowanie;*
- τὸ ἀποβλέπειν (I, 8, 2) – *zważanie, wzgląd na coś;*
- τὸ φυλάσσειν (I, 16, 21) – *pilnowanie czegoś;*
- τὸ παραδιδόναι (I, 8, 6) – *udzielanie czegoś; rozdawanie czegoś;*
- τὸ παρέχειν (I, 15, 8) – *dostarczanie czegoś; dawanie wzoru czegoś.*

Infinitivus praesentis activi czasownika ἔχω występuje dwa razy, ale w różnych znaczeniach:

- τὸ ἔχειν (I, 13, 1) – *przyjmowanie czegoś; traktowanie czegoś w jakiś sposób;*
- τὸ ἔχειν (I, 17, 1) – *posiadanie czegoś;*
- [τὸ] ἐγκαρτερεῖν (I, 16, 31) – *wytrwanie w czymś; niewzruszone trwanie*;*
- τὸ ἰσχύειν (I, 16, 31) – *zachowanie siły;*
- μηδαμοῦ [τὸ] ὀκνοῦν (I, 15, 6) – *brak wahania;*
- μηδαμοῦ [τὸ] ἀμηχανοῦν (I, 15, 6) – *brak zakłopotania;*
- τὸ ζῆν (I, 9, 3) – *życie;*
- [τὸ] ποιεῖν (I, 7, 4) – *czynienie czegoś; postępowanie w jakiś sposób;*
- τὸ κακοποιεῖν (I, 3, 1) – *wyrządzanie krzywdy, podłości; popełnianie szelmostw;*
- τὸ περιπατεῖν (I, 7, 4) – *przechadzanie się; chodzenie gdzieś;*
- τὸ ὀρτυγοκοπεῖν (I, 6, 3) – *zabawa w zabijanie przepiórek; hodowla przepiórek*;*
- τὸ χρήζειν (I, 7, 1) – *potrzeba.*

¹⁵ *Słownik grecko-polski.* Pod red. Z. Abramowiczówny. T. 1. Warszawa: PWN 1958 s.v. ἀναγνώσκω: „1. Wiedzieć dobrze, z pewnością, HOM. [...] 4. po-hom. czytać [...]”.

Infinitivi praesentis medii

- τὸ γίνεσθαι (I, 3, 1) – *stawanie się; bycie;*
- [τὸ] καταγίνεσθαι (I, 17, 22) – *zajmowanie się czymś; przebywanie gdzieś;*
- [τὸ] διαλέγεσθαι (I, 7, 2) – *mówienie czegoś;*
- [τὸ] προφέρεσθαι (I, 10, 1) – *mówienie o czymś w czyjejś obecności; wygłaszanie czegoś przed kimś;*
- τὸ ἀνέχεσθαι (I, 6, 4) – *wytrzymywanie, znoszenie czegoś;*
- τὸ χαριεντίζεσθαι (I, 15, 10) – *bycie dowcipnym; posiadanie wdzięku;*
- [τὸ] συγκατατίθεσθαι (I, 7, 7) – *podzielanie czyjegoś zdania; zgadzanie się na coś;*
- τὸ πειράσθαι (I, 13, 1) – *usiłowanie, próbowanie czegoś;*
- μηδὲ [τὸ] παραιτεῖσθαι (I, 12, 1) – *nieuchylanie się od czegoś, przyjmowanie czegoś;*
- μηδὲ [τὸ] ἐπιδείκνυσθαι (I, 7, 2) – *niepopisywanie się; skromność;*
- τὸ μὴ ἐπιλαμβάνεσθαι (I, 10, 2) – *nieatakowanie, niezaczepianie kogoś.*

Infinitivi praesentis passivi

- τὸ διακεῖσθαι (I, 7, 6) – *bycie usposobionym jakoś;*
- τὸ φιλεῖσθαι (I, 14, 5) – *bycie kochanym;*
- τὸ καταλαμβάνεσθαι (I, 16, 8) – *bycie branym za kogoś;*
- [τὸ] ἀρκεῖσθαι (I, 7, 7) – *zadowalanie się czymś.*

Infinitivi aoristi activi

- τὸ ἐπικουρῆσαι (I, 17, 16) – *udzielenie pomocy komuś;*
- τὸ ἐντυχεῖν (I, 7, 8) – *poznanie czegoś; przeczytanie o czymś;*
- τὸ γῶναι (I, 4, 3; I, 14, 2; I, 17, 10) – *poznanie czegoś; przekonanie się o czymś;*
- τὸ μαθεῖν (I, 8, 7) – *nauczenie się czegoś; uświadomienie sobie czegoś;*
- τὸ ἐπιστῆναι (I, 11, 1) – *zwrócenie uwagi na coś; zatrzymanie się nad czymś;*
- τὸ ἰδεῖν (I, 8, 4; I, 8, 6) – *ujrzenie, spostrzeżenie czegoś;*
- τὸ παύσαι (I, 16, 7) – *powstrzymanie się od czegoś;*
- τὸ ἀποστῆναι (I, 7, 3) – *trzymanie się z dala od czegoś; wzdraganie się przed czymś;*
- τὸ φθάσαι (I, 17, 9) – *wykonanie czegoś zawczasu; pośpieszenie się z czymś;*
- τὸ λαβεῖν (I, 7, 1; I, 14, 2) – *wzięcie, przyjęcie, nabycie czegoś;*
- [τὸ] ἐπιλαβεῖν (I, 17, 4) – *zdobycie, uzyskanie, osiągnięcie czegoś;*

- τὸ τυχεῖν (I, 17, 6) – *otrzymanie, posiadanie czegoś*;
- τὸ εὐπορήσαι (I, 17, 19) – *dostatek*;
- τὸ πράξει (I, 17, 14) – *uczynienie, dokonanie czegoś*;
- τὸ φοιτήσαι (I, 4, 1) – *chodzenie, uczęszczanie gdzieś*;
- τὸ ἀκοῦσαι (I, 6, 6) – *wysłuchanie czegoś*;
- τὸ γράψαι (I, 6, 7) – *nabycie sztuki pisania czegoś*;
- τὸ ἐπιθυμήσαι (I, 6, 8) – *umiłowanie czegoś; zamiłowanie do czegoś*;
- [τὸ] ἀποκαθίσαι (I, 17, 22) – *przesiadanie nad czymś; wgłębianie się w coś*;
- τὸ παρασχεῖν (I, 9, 9) – *okazanie czegoś komuś*;
- τὸ διασῶσαι (I, 17, 4) – *ocalenie, zachowanie czegoś w całości*;
- [τὸ] ὑγιάναι (I, 17, 13) – *powrót do zdrowia; wyzdrowienie*.

Infinitivi aoristi medii

- τὸ χρήσασθαι (I, 4, 2) – *korzystanie z czegoś; posiadanie czegoś*;
- τὸ ἄψασθαι (I, 17, 13) – *dotknięcie kogoś; stosunki z kimś*;
- [τὸ] ἀναβαλέσθαι (I, 17, 9) – *odwleknięcie, odkładanie czegoś*.

Infinitivi aoristi passivi

- τὸ οἰκειωθῆναι (I, 6, 5) – *zbliżenie się do czegoś; zżycie się z czymś*;
- τὸ σταλήναι (I, 16, 13) – *uniknięcie czegoś; powstrzymanie się od czegoś*;
- τὸ ἐτραπήναι (I, 7, 2) – *uniknięcie czegoś; powstrzymanie się od czegoś*;
- τὸ ὑποταχθῆναι (I, 17, 5) – *postuszeństwo; poddanie się komuś*;
- τὸ δοθῆναι (I, 17, 20) – *bycie obdarowanym czymś; otrzymanie czegoś*;
- τὸ τραφήναι (I, 17, 3) – *wychowanie; bycie wychowanym*;
- τὸ ἀνδρωθῆναι (I, 17, 4) – *osiągnięcie wieku męskiego*.

Ostatni substancywizowany *infinitivus aoristi passivi* to *infinitivus* czasownika, którego aoryst pasywny ma znaczenie medialne:

- τὸ φαντασθῆναι (I, 17, 11) – *uzmysłowienie sobie czegoś; nabranie wyobrażenia o czymś*.

Infinitivus perfecti medii

- τὸ ἐφείσθαι (I, 16, 8) – *pozwalenie na coś; zwolnienie z jakiegoś obowiązku*.

Infinitivus perfecti passivi

- τὸ ἐπτοήσθαι (I, 6, 3) – *poddanie się jakiejś namiętności*.

Pozostałe substantywizacje zawarte w I księdze *Rozmyślań* to urzeczownikowione εἶναι z orzecznikiem, składnia *accusativus cum infinitivo* oraz zdania.

Εἶναι z orzecznikiem:

- [τὸ] ἀπαθέστατον εἶναι (I, 9, 9) – *bycie najbardziej opanowanym; wzór najwyższego opanowania**;
- [τὸ] φιλοστοργότατον [εἶναι] (I, 9, 9) – *bycie najbardziej tkliwym; wzór wielkiej tkliwości**;
- [τὸ] δῆλον εἶναι (I, 14, 7) – *bycie jasnym, zrozumiałym*;
- [τὸ] μηδὲ περίφορον εἶναι (I, 15, 1) – *brak skłonności do uniesień*.

Accusativus cum infinitivo:

- τὸ τὴν γυναῖκα τοιαύτην εἶναι (I, 17, 18) – *to, że żona jest taka*;
- τὸ εἶναι [...] τὰ ἀπόρρητα (I, 16, 24) – *to, że tajemnice są jakieś*;
- τὸ συνδρομὴν γενέσθαι (I, 17, 2) – *to, że nastąpił zbieg czegoś*;
- τὸ παιδιά [...] γενέσθαι (I, 17, 7) – *to, że dzieci urodziły się jakieś*;
- τὸ μήτε Πρασιανὸς μήτε Βενετιανὸς μήτε Παλμουλάριος ἢ Σκουτάριος γενέσθαι (I, 5, 1) – *to, że nie stałem się Niebieskim ani Zielonym, ani zwolennikiem Okrągłych, ani Długich**;
- τὸ μή τινα εἰπεῖν (I, 16, 17) – *to, że nikt nie powiedział czegoś*;
- τὸ μή με προκόψαι (I, 17, 8) – *to, że nie posunąłem się naprzód w czymś*;
- τὸ ἀντισχεῖν τὸ σῶμα (I, 17, 12) – *to, że ciało wytrzymało*;
- τὸ τὴν τεκοῦσαν οἰκῆσαι (I, 17, 15) – *to, że matka zamieszkała z kimś*;
- τὸ πάντας πιστεύειν (I, 15, 15) – *to, że wszyscy wierzą komuś*;
- τὸ δεῖσθαι τοὺς φίλους (I, 14, 7) – *to, że przyjaciele potrzebują czegoś*;
- τὸ χρεῖαν συμπεσεῖν (I, 15, 5) – *to, że przygniotła kogoś jakaś potrzeba**;
- τὸ με πράξειν (I, 17, 9) – *to, że coś zrobię*.

Zdania:

- τὸ τί θέλει ἢ τί οὐ θέλει (I, 14, 7) – *to [zdanie]: „czego chce albo czego nie chce?”; to [zdanie]: „o co chodzi?”*;
- τὸ προαπέστη τῆς ἐρεύνης (I, 16, 9) – *owo „zaprzestał myślenia o czymś”; owo „zaprzestał rozmyślania”*;
- τὸ ὅτι δυνατὸν ἐστὶν ἐν αὐτῇ βιοῦντα μήτε δορυφορήσεων χρῆζειν μήτε ἐσθῆτων σημειωδῶν μήτε λαμπάδων καὶ ἀνδριάντων τοιῶνδε

τινων καὶ τοῦ ὁμοίου κόμπου, ἀλλ' ἐξεστιν ἐγγυτάτω ιδιώτου συστέλλειν ἑαυτὸν καὶ μὴ διὰ τοῦτο ταπεινότερον ἢ ῥαθυμότερον ἔχειν πρὸς τὰ ὑπὲρ τῶν κοινῶν ἡγεμονικῶς παραθῆναι δέοντα (I, 17, 5) – *to, że można żyć w pałacu, a nie mieć ani straży przybocznej, ani szat wyróżniających, ani pochodni, ani posągów i podobnego przepychu, lecz że można się zbliżyć życiem do człowieka zwykłego, a przecież nie być z tego powodu niezdolniejszym lub niedbalszym w wypełnianiu dla dobra publicznego obowiązków kierownika państwa**.

Dwa urzeczownikowienia są niejasne, ponieważ nie wiadomo właściwie, jakie słowo uległo substancywizacji:

- τὸ [...] κατ' ἀξίαν (I, 16, 5). Substancywizacja ta jest uzupełnieniem urzeczownikowionego przymiotnika ἀπονεμητικόν: τὸ τοῦ κατ' ἀξίαν ἀπονεμητικὸν ἐκάστω – *oddanie każdemu [czegoś] wedle zasługi*. Aureliusz nie mówi, czym jest to „*cos*”. Z pewnością uważa, że wszystko należy wymierzać wedle zasługi, dlatego nie wymienia tu żadnego konkretnego pojęcia.
- τὸ τοῦ ἐν Καιήτη ὡσπερ χρήστον (I, 17, 21) – *że w Gaecie usłyszałem, jak ich¹⁶ mam używać**. Brakującą treść tej substancywizacji można by więc uzupełnić słowami „*że usłyszałem; że dowiedziałem się*”.

Marek Aureliusz dbał w *Rozmyślaniach* o zwięzłość i precyzję określanych pojęć, co osiągnął w znacznej mierze dzięki substancywizacji. W stosowaniu tego procesu można dostrzec pewne tendencje. Są to tendencje do substancywizowania słów oznaczających skłonności, czynności aktywne, duratywne, punktualne i terminatywne. Najczęściej występującymi urzeczownikowieniami są urzeczownikowienia antropologiczne (oznaczające przymioty ludzkie) oraz związane z ideałami etyki stoickiej.

Aureliusz urzeczownikowił wiele słów podkreślających pewne skłonności, zdolności, chęci do działania, dobierając przymiotniki z odpowiednimi formantami, czyli -τικός, -ικος i -τος. Skłonności do nabywania czy utrwalania pewnych cech musiały mieć dla Aureliusza szczególne znaczenie, skoro użył 36 przymiotników z formantem -τικός i -ικος oraz 12 z formantem -τος, co razem stanowi około połowy wszystkich urzeczownikowionych przymiotników. Tak częste zastosowanie przymiotników z tymi

¹⁶ Chodzi o środki lecznicze.

formantami ma związek ze stoicką ideą pracy nad sobą. Aureliusz nie jest zainteresowany tym, czy ktoś zewnątrznie czasem okaże spokój lub hojność. Zwraca uwagę na wewnętrzne skłonności, ἔξεις, możliwości, na wynikającą z woli człowieka wewnętrzną zdolność do bycia spokojnym lub hojnym. Zdaje się tym samym podkreślać, że brak jakiejś cechy czy skłonności nie zwalnia człowieka od dążenia do tego, by ją nabyć.

Znaczenia poszczególnych substantywizacji z formantami -τικός, -ικος i -τος są bardzo różnorodne. Zdaje się to oznaczać, że praca nad sobą, wyrabianie w sobie różnych skłonności jest pożądane i możliwe w każdej dziedzinie życia.

Większość urzeczownikowionych przymiotników ma znaczenie etycznie pozytywne, ale zdarzają się również przymiotniki o znaczeniu etycznie ujemnym. Są one zawsze poprzedzone przeczeniem μή, οὐκ i innymi albo są zaprzeczone za pomocą ἄ- *privativum* lub przyimka w funkcji prywatywnej, np. δυσ-. Słowa o znaczeniu ujemnym uzyskują w ten sposób znaczenie dodatnie. Aureliusz dostrzega więc nie tylko skłonności do ujawniania szlachetnych cech. Zwraca również uwagę na skłonności do ujawniania cech godnych nagany, zbędnych, niegodnych mędrca stoickiego. Użycie zaprzeczonego słowa o znaczeniu negatywnym zamiast jego antonimu o znaczeniu pozytywnym mocniej podkreśla brak danej skłonności lub raczej świadomą chęć jej stłumienia. W księdze XI czytamy: καὶ εἴ τινῶν δὲ ἀμαρτημάτων ἀπέχη, ἀλλὰ τὴν γε ἔξιν ἐποιστικὴν ἔχεις [...] – *jeżeli wstrzymujesz się od jakich błędów, to masz skłonność do popełniania** (XI, 18, 7). Tak więc na przykład powstrzymywanie się od gniewu nie oznacza, że ktoś nigdy w gniew nie wpada. Nie można przecież powstrzymać się od czegoś, czego się nie odczuwa. Posiadanie danej skłonności, ἔξεις, należy sobie uświadomić i odrzucać ją, jeżeli jest zła, lub wzmacniać, jeżeli jest dobra.

Uświadomienie sobie posiadania pewnych skłonności i praca nad nimi jest niezwykle pomocna w działaniu. Aktywność w podejmowaniu różnych czynności lub uzewnętrznianiu wewnętrznych predyspozycji wyraził Aureliusz substantywizując bezokoliczniki i imiesłowy w stronie czynnej i medialnej, wyrażającej medium dynamiczne, czyli oznaczające zaangażowanie podmiotu w wykonywanie danej czynności.

Dla Aureliusza jako stoika ważne jest działanie, a nie doznawanie, będące zagrożeniem dla stanu ἀπάθεια, stąd tak znaczna przewaga w substantywizacjach strony czynnej i medialnej nad bierną. Działanie może przejawiać się w podejmowaniu różnorodnych czynności, np. czytania, τὸ

ἀναγιγνώσκειν (I, 7, 7), czy pisania, τὸ γράφειν (I, 7, 5; I, 12, 1). Częściej jednak mamy do czynienia ze słowami oznaczającymi jakieś cechy. Strona czynna i medialna uzmysławia, że ktoś wkłada wysiłek w to, co robi, chętnie wypełnia obowiązki, świadomie dąży do wzmocnienia danych cech, np. τὸ πειρᾶσθαι – *usiłowanie* dokonania czegoś (I, 13, 1); [τὸ] ἐγκαρτερεῖν – *wytrwanie* w czymś (I, 16, 31); [τὸ] ἐννήφειν – *zachowanie umiaru* (I, 16, 31); τὸ ἀνέχεσθαι – *znoszenie* czegoś (I, 6, 4).

Aureliusz używa czasem bezokoliczników lub imiesłowów w stronie czynnej lub medialnej dla wyrażenia cechy, której ktoś nie posiada, np. [τὸ] ἐπιδείκνυσθαι – *popisywanie się* (I, 7, 2); [τὸ] θυμούμενον – *okazywanie gniewu* (I, 15, 6); [τὸ] ὑφορώμενον – *podejrzliwość* (I, 15, 6).

Substantywizacje w stronie biernej zdarzają się sporadycznie. Aureliusz wymienia przy tym tylko takie, które nie stanowią zagrożenia dla stanu ἀπάθεια, np. τὸ τραφήναι – *bycie wychowanym* (I, 17, 3), a właściwie *przyjmowanie wychowania*. Nasz autor niewątpliwie uważa poddanie się wychowaniu za rzecz niezbędną, umożliwiającą człowiekowi nabycie przeświadczenia, jak należy postępować. Przemawia za tym fakt, że Aureliusz wspomina w I księdze *Rozmyślań* swoich wychowawców, dzięki którym doskonalił się w dążeniu do ideału mędrca stoickiego. Innym przykładem może tu być substantywizacja τὸ ὑποταχθῆναι – *poddanie się; postuszeństwo* (I, 17, 5). Chodzi tu m.in. o posłuszeństwo wobec ojca, który, jak mówi Aureliusz, chciał wykorzenić z niego wszelką zarozumiałość. Takie „poddanie się” doskonalili człowieka, pomaga mu uświadomić sobie własne wady i skłania do ich usunięcia.

Substantywizując imiesłowy i bezokoliczniki czasu teraźniejszego, oznaczające stany czy też czynności ciągłe, niedokonane, Aureliusz wyraził wiele cech lub czynności duratywnych¹⁷. Tak więc mówiąc na przykład o szacunku dla filozofów urzeczownikawia *participium praesentis activi* φιλοσοφῶν (I, 16, 18), aby podkreślić, że ma na myśli ludzi stale zajmujących się filozofią. W innym miejscu zaznacza, że od Rustyka przejął *niezbyt łatwe nastawianie ucha plotkarzom**. Substantywizuje tu *participium praesentis περιλαλῶν* (I, 7, 7), co podkreśla, że zamięłowanie do plotek może być czyjąś stałą cechą.

Urzeczownikowione *participia* i *infinitivi praesentis* w większości oznaczają cechy związane z pracą nad poprawą charakteru, ze stoicką ideą

¹⁷ G o ł ą b, H e i n z, P o l a ń s k i, jw. s.v. *durativum*.

znoszenia tego, co niesie los, z zachowaniem umiaru i spokoju, np. [τὸ] ἐννήφειν – *zachowanie umiaru* (I, 16, 31); τὸ κρατεῖν – *panowanie* nad sobą (I, 15, 1); τὸ ἀνέχεσθαι – *znoszenie* czegoś (I, 6, 4). Aureliusz jako stoik wie, że wypracowanie zdolności czy cech wymaga stałego wysiłku, jest procesem długotrwałym i nieprzerwanym. Dlatego użycie czasu terażniejszego wydaje się tu jak najbardziej uzasadnione.

Do tej grupy cech należą też przymiotniki odsłowne, dzierżawcze i hipostazy z formantem -ος, -ιος, -πος oraz -ης, -ις i -ων. Przymiotniki te, w przeciwieństwie do przymiotników z formantem -τικός, -ικός i -τος, nie podkreślają danej skłonności, ἕξις, ale wyrażają jej widoczny przejaw, konsekwencję jej posiadania. Jest oczywiste, że skoro ktoś zawsze mówi prawdę lub zachowuje się w sposób skromny, to na pewno ma taką skłonność i ta właśnie skłonność kieruje jego zachowaniem. Za pomocą tych przymiotników Aureliusz zwraca uwagę, że dane skłonności są ugruntowane jako widoczne cechy w konkretnym postępowaniu.

Przeciwieństwo czynności duratywnych stanowią czynności punktualne i terminatywne. Aureliusz wyraził je za pomocą urzeczownikowionych *infinitivi aoristi*, oznaczających jednorazowe procesy, doświadczenia czy zdarzenia.

Pierwsza grupa to czynności lub procesy jednorazowe i zakończone, czyli punktualne¹⁸, np. τὸ ἐπιθυμῆσαι – *umiłowanie* czegoś (I, 6, 8); [τὸ] ἐπιλαβεῖν – *osiągnięcie* czegoś (I, 17, 4); τὸ ἀνδρωθῆναι – *osiągnięcie wieku męskiego* (I, 17, 4). Tego rodzaju czynności lub stany z pewnością pociągają za sobą pewne konsekwencje, otwierają drogę do ujawniania jakichś stałych cech, np. umiłowanie czegoś jest czynnością jednorazową, ale jej skutki są na pewno trwałe. O tym jednak nasz autor nie wspomina. Ważna jest dla niego w tym wypadku tylko ta jednorazowa czynność.

Drugą grupę stanowią tu czynności terminatywne¹⁹, czyli wielorazowe lub długotrwałe, ale, jak wynika z kontekstu, uznane przez autora za zakończone, np. τὸ φοιτῆσαι – *chodzenie* do szkoły (I, 4, 1); τὸ μαθεῖν – *nauczenie się* czegoś (I, 8, 7). Substantywizując *infinitivi* i *participia aoristi* Aureliusz zdaje się twierdzić, że niekiedy jednorazowe doznanie, nabycie jakiegoś przeświadczenia wystarcza, by później czerpać z tego doświadczenia. Z pewnością zależy to od woli człowieka, choć Aureliusz nie podejmuje tutaj tego wątku.

¹⁸ Tamże s.v. *punktualny czasownik*.

¹⁹ Tamże s.v. *terminativum*.

Wiele substancywizacji dotyczy stosunku do nauki i pracy. Dla Aureliusza ważne jest to, że nie chodził do szkoły publicznej (I, 4, 1), ale miał dobrych nauczycieli w domu (I, 4, 2). Wyraża się o nich z pochwałą i cieszy się, że mógł im okazać swój szacunek nie odkładając tego na później (I, 17, 9). Wspomina swojego dziadka, któremu zawdzięcza nabycie przeświadczenia, że na zdobywanie wykształcenia nie należy żałować pieniędzy (I, 4, 3). Z pewnością konsekwentnie stosował tę zasadę, skoro nie brak mu było wychowawców dla jego własnych dzieci (I, 17, 19). Z podziwem wyraża się o talencie i uczoności innych: τὸ πολυμαθὲς (I, 9, 11); [τὸ] ἀπειρόκαλον (I, 16, 15). Ceni też chęć i skromność w dzieleniu się doświadczeniem, w udzielaniu nauki, np. τὸ παραδιδόναι τὰ θεωρήματα (I, 8, 6). Przywołuje tu przykład Apoloniusza, filozofa stoickiego, który był człowiekiem uważającym *doświadczenie i biegłość w udzielaniu nauki za najmniejszą ze swych zalet** (I, 8, 6). Za godną naśladowania uważa też *cierpliwość w obcowaniu z ludźmi prostymi i myślącymi w sposób nienaukowy** (I, 9, 6).

Aureliusz podkreśla, że w nauce konieczna jest dokładność, np. τὸ ἀκριβῶς ἀναγνώσκειν – *sztuka dokładnego czytania** (I,7,7). Nie należy poprzestawać na pobieżnym poznawaniu, np. [τὸ] μὴ ἀρκεῖσθαι περινοοῦντα ὀλοσχερῶς – *niezadowalanie się czytaniem pobieżnym** (I, 7, 7). Dokładność i wytrwałość jest potrzebna również w pracy, w wypełnianiu obowiązków, i to bez narzekania: τὸ οὐ σχεδῶς κατεργαστικὸν τῶν προκειμένων (I, 15, 4). Angażując się w jakąś sprawę należy ją badać wytrwale i wnikliwie, τὸ ζητητικὸν (I, 16, 9), τὸ ἐπίμονον (I, 16, 9). Aureliusz pochwała wytrzymałość na trudy, chęć do ich podejmowania: τὸ φερέπονον (I, 5, 2), τὸ φιλόπονον (I, 16, 3). Ważna jest chęć do samodzielnej pracy, skrzętność: [τὸ] αὐτουργικὸν (I, 5, 2). Nie należy jednak zajmować się wieloma rzeczami naraz: [τὸ] ἀπολύπραγμον (I, 5, 2), a z pewnych zajęć czy zainteresowań najlepiej zrezygnować. Aureliusz myśli tu na przykład o zainteresowaniu walkami gladiatorów czy o przynależności do poszczególnych stronnictw w cyrku (I, 5, 1). Dziękuje bogom, że nie poświęcił się rozwiązywaniu sylogizmów, meteorologii czy retoryce (I, 17, 22). Możliwe, że udało mu się to dzięki stoikowi Rustykowi, który trzymał się z dala od retoryki i poetyki: τὸ ἀποστῆναι ῥητορικῆς καὶ ποιητικῆς (I, 7, 3).

Dużą grupę substancywizacji stanowią cechy związane z postępowaniem wobec bliskich, przyjaciół i wszystkich innych, wśród których się przebywa. Za godne naśladowania Aureliusz uznaje przywiązanie do bliskich i szczerą

miłość do dzieci: τὸ φιλοῦκειον (I, 14, 1), τὸ περὶ τὰ τέκνα ἀληθινῶς ἀγαπητικόν (I, 13, 3). Wśród cech ułatwiających nawiązywanie znajomości i przyjaźni Aureliusz wymienia m.in. zdolność przystosowania się, łagodność, uprzejmość wobec innych: τὸ εὐάρμοστον (I, 9, 7), τὸ εὐόμιλον (I, 16, 19). Sztuce utrzymywania przy sobie przyjaciół sprzyja m.in. umiejętność odgadywania ich potrzeb (I, 9, 5) i wiara w ich przyjaźń (I, 14, 5): τὸ στοχαστικὸν τῶν φίλων, τὸ πιστευτικὸν περὶ τοῦ ὑπὸ τῶν φίλων φιλεῖσθαι. Niewskazane jest natomiast przesadne zabieganie o okazywanie przyjaźni, narzucanie się przyjaciołom (I, 16, 8). Nie należy starać się za wszelką cenę komukolwiek przypodobać: [τὸ] ἀρεσκευτικόν (I, 16, 15), a już na pewno należy unikać schlebiania i zabiegania o względy gminu: τὸ ὀχλοχαρές (I, 16, 15), [τὸ] δημοκοπικόν (I, 16, 15). W stosunkach z ludźmi warto być życzliwym i sprawiedliwym, dostrzegać zasługi innych i dobrze o nich mówić: τὸ [...] κατ' ἀξίαν ἀπονεμητικὸν ἐκάστῳ (I, 16, 15), τὸ εὖφημον (I, 9, 10). Dostrzegając natomiast czyjeś nietaktowne zachowanie, nie wytykać tego w sposób obraźliwy, powstrzymać się od krytyki, nagany lub zarzutów, np. τὸ ἀνεπίπληκτον (I, 10, 1), [τὸ] οὐκ ἐξονειδιστικόν (I, 16, 18). Ułatwia to zdolność przebaczenia: τὸ συγγνωμονικόν (I, 15, 7), którą Aureliusz dostrzegł u stoika Klaudiusza Maksymusa. Pewne cechy, ułatwiające relacje z ludźmi, zostały wymienione po kilka razy. Aureliusz unika jednak powtarzania tych samych słów, stosując synonimy, o czym była już mowa wcześniej.

Nie zapomina także o zaletach potrzebnych w kierowaniu państwem, takich jak oszczędność w wydatkach z kasy państwowej: [τὸ] ταμειυτικὸν τῆς χορηγίας (I, 16, 14) czy ciągłe czuwanie nad potrzebami państwa: τὸ φυλακτικὸν ἀεὶ τῶν ἀναγκαίων τῆ ἀρχῆς (I, 16, 14).

Jeżeli chodzi o cechy dotyczące relacji z bogami, Aureliusz wymienia tylko pobożność: τὸ θεοσεβές (I, 3, 1), którą zawdzięcza matce. W innym miejscu mówi o zabobonnym strachu przed bogami: τὸ δεισιδαιμον (I, 16, 15), któremu nigdy nie ulegał Antoninus Pius, jego przybrany ojciec.

Aureliusz dostrzegał w ludziach, którzy go otaczali, nie tylko cechy związane ze zdobywaniem wiedzy, podejmowaniem i wykonywaniem pracy czy relacjami z otoczeniem, lecz także pewne cechy indywidualne, takie jak skromność: τὸ αἰδῆμον (I, 2, 1), prostota: τὸ λιτόν (I, 3, 2), pogoda ducha: τὸ φαιδρόν (I, 16, 11) i wiele innych.

Rozmyślenia stanowią skierowany do siebie samego wykład stoickiej zasady o życiu zgodnym z naturą, będącej podstawą etyki stoickiej. Ten swego rodzaju podręcznik zasad życiowych pozwala nam poznać poglądy

filozoficzne Aureliusza, jego stosunek do zasad etyki stoickiej i zastosowania ich w codziennym życiu. Podstawą filozofii stoickiej jest życie zgodne z naturą, czyli życie rozumne, zgoda na wszystko, co niesie los, a ściślej: czego chce boska wola. Równie ważna jest pogarda dla uczuć, zwłaszcza dla zawiści, pożądliwości, smutku i strachu. Żadne z tych uczuć nie ma dostępu do mędrca stoickiego, którego celem jest osiągnięcie stanu wolności od doznań zewnętrznych, zwanej ἀπάθεια²⁰. Ze stanem tym wiąże się ἀταραξία – spokój, obojętność na wszystko, co się dzieje wokół. Okoliczności zewnętrzne nie mogą zmącić spokoju duszy²¹.

W filozofii stoickiej ważna jest praca nad sobą, doskonalenie się poprzez wypracowywanie w sobie czterech podstawowych cnót: roztropności – φρόνησις, sprawiedliwości – δικαιοσύνη, umiarkowania – σωφροσύνη i męstwa – ἀνδρεία²². Aureliusz często wymienia je na kartach *Rozmyślań*. W I księdze przypisuje je wielu osobom, np. τὸ ἔμψρον – *roztropność* (I, 16, 25) zauważa u Antonina Piusa, τὸ φιλοδίκαιον – *sprawiedliwość* (I, 14, 1) przypisuje swemu bratu Sewerowi, τὸ εὐκρατον – *umiarkowanie* (I, 15, 3) dostrzega u Klaudiusza Maksymusa, [τὸ] ἀρρενικόν – *męstwo* (I, 2, 1) wymienia jako jedną z cech swego ojca. Osiągnięcie tych cnót to najwyższe szczęście, dlatego warto je posiadać. Potrzebę pracy nad sobą i poprawy charakteru zrozumiał Aureliusz dzięki Rustykowi (I, 7, 1). Na poglądy Aureliusza mieli także wpływ inni jego wychowawcy, będący filozofami stoickimi, m.in. Marcus Caius Fronto i Claudius Maximus. Wiele zawdzięczał też lekturze dzieł filozoficznych Arystona czy Epikteta. Dzięki takiemu wychowaniu i wykształceniu Aureliusz zapragnął żyć zgodnie z naturą, czyli według tej zasady, która była w rozumieniu stoików najwyższym dobrem, jakie człowiek może osiągnąć. Tę fundamentalną zasadę zrozumiał dzięki wnukowi Plutarcha, Sekstusowi, którego wspomina w I księdze (I, 9, 3). Wyraża również wdzięczność bogom za to, że skłaniali go do częstego i dokładnego rozmyślenia nad tym, czym jest owo zgodne z naturą życie, oraz za to, że nic mu nie przeszkadza żyć w zgodzie z tą zasadą (I, 17, 11). Mówiąc o tym, w pierwszym wypadku używa zsubstantywowanego sformułowania τὸ κατὰ φύσιν ζῆν, w drugim, zapewne dla uniknięcia powtórzenia, τὸ κατὰ φύσιν βίος.

²⁰ B. I n w o o d. *Ethics and Human Action in Early Stoicism*. Oxford: Clarendon Press 1985 s. 144.

²¹ H. E l z e n b e r g. *Marek Aureliusz. Z historii i psychologii etyki*. Lwów-Warszawa: Nakładem Księgarni Polskiej B. Połonieckiego 1922 s. 105.

²² L. P i n i ś k i. *Pod wrażeniem „Rozmyślań” Marka Aurelego*. Wyciąg z „*Księgi Pamiątkowej 250 roczników Uniwersytetu Lwowskiego*”. T. 2. Lwów 1912 s. 37.

Do cech ludzkich składających się na ideał mędrca stoickiego należą głównie cechy, dzięki którym osiągalna jest ἀπάθεια i ἀταραξία. Jedną z najważniejszych stanowi opanowanie samego siebie, τὸ κρατεῖν ἑαυτοῦ (I, 15, 1), możliwe dzięki wypracowaniu w sobie takich cech, jak umiar, rozsądek, zdolność znoszenia przeciwności losu, brak skłonności do ulegania namiętnościom i powstrzymywanie się od nich. Aureliusz ciągle to podkreśla substancywizując takie słowa, jak [τὸ] ἐννήφειν – *umiary* (I, 16, 31), [τὸ] ἐγκρατερεῖν – *wytrwanie* w czymś (I, 16, 31), τὸ ἀνέχεσθαι – *znoszenie* czegoś (I, 6, 4) czy τὸ ἀποστήναι – *powstrzymywanie się* od czegoś (I, 7, 3), μηδὲ τὸ ἐπτοῆσθαι – *brak skłonności do ulegania* jakiejś *namiętności* (I, 6, 3). Wiele razy mówi o braku skłonności do wybuchania gniewem, jako uczuciem niegodnym mędrca stoickiego i sprzecznym z naturą (II, 1, 5). Uważa gniew za rzecz niemęską (XI, 18, 20), a nawet określa go jako obłąkanie: μανιώδη (VIII, 17, 1). Należy też panować nad drażliwością, skłonnością do wewnętrznego niepokoju, np. [τὸ] ῥιπταστικόν (I, 16, 22), τὸ εὐμετακίνητον (I, 16, 22). Według stoicyzmu należy ze spokojem, bez strachu i zdziwienia poddać się losowi (np. III, 33, 3), przyjmować wszystko, co dzieje się wokół. W I księdze znajdziemy wiele substancywizacji nawiązujących do tej idei, np. [τὸ] ἀνέκπληκτον – *nieustraszoność* (I, 15, 6), τὸ ἀθαύμαστον – *brak skłonności do dziwienia się* czemuś (I, 15, 6).

Jedną z naczelnych zasad stoicyzmu jest też αὐτάρκεια, czyli samowystarczalność we wszystkim, co się robi, bez zwracania uwagi na to, co mówią lub czynią inni²³. W pracy nad sobą, w wypełnianiu obowiązków, we wszelkim działaniu trzeba być samowystarczalnym, nie oczekiwać pomocy z zewnątrz, podtrzymywać się samemu, a nie być podtrzymywanym (III, 5, 4). Aureliusz daje temu wyraz, substancywizując takie słowa jak [τὸ] αὐτουρκικόν (I, 5, 2) i τὸ αὐταρκες (I, 16, 11). Nie znaczy to jednak, że trzeba lekceważyć innych czy pogardzać nimi. Nasz autor, jako przedstawiciel późnego stoicyzmu, jest wyrozumiały dla otaczających go ludzi, dla ich niedociągnięć i wad. Wymaga bardzo wiele od siebie, jest bezwzględny wobec własnych błędów i słabości, błędy innych jest skłonny wybaczyć. Stąd tak częste użycie urzeczownikowień określających stosunek do ludzi niewykształconych, porywczych, nie panujących nad sobą, np. τὸ οὐκ ἐξονειδιστικόν – *brak skłonności do zarzutów* (I, 16, 18), τὸ μὴ

²³ E l z e n b e r g, jw. s. 23.

δυσχεραντικόν – *brak skłonności do okazywania gniewu* (I, 8, 5). Czyjś sprzeciw czy gniew można wykorzystać do kształtowania w sobie cnoty opanowania (VI, 50, 1).

Nawet pobieżne przeczytanie I księgi *Rozmyślań* pozwala dostrzec, że Marek Aureliusz w swym katalogu cech nie zatrzymuje się nad cechami zewnętrznymi, nie wspomina o wadach. Skupia się wyłącznie na przymiotach godnych naśladowania, czyniących człowieka lepszym, umożliwiającymi osiągnięcie równowagi umysłu i spokoju ducha. Po takim „wstępie” było mu łatwiej przejść do właściwego wykładu zasad filozofii, a zwłaszcza etyki stoickiej, możliwych do wprowadzania w życie w znacznej mierze dzięki wymienionym w I księdze cechom. Są one bardzo liczne. Wyliczając je Aureliusz daje do zrozumienia, że osiągnięcie ideału nie jest łatwe, potrzeba do tego wiele różnorodnych predyspozycji, uświadomienia sobie, jakie posiada się skłonności, co można w swoim charakterze poprawić, co wzmocnić, a co wykorzenić.

Na koniec należy podkreślić, że substancywizacja umożliwiając zwięzłość wypowiedzi nie zuboża jednocześnie jej treści. Księga I *Rozmyślań* jest tego doskonałym przykładem. Zawarte w niej substancywizacje wiele razy zastępują kilka wyrazów lub całe zdanie, np. *skłonność do obdarowywania* czy też *to, że ktoś posiada skłonność do hojnego dawania* można wyrazić jednym rzeczownikowionym słowem [τὸ] μεταδοτικόν (I, 3, 1). Kumulację znaczenia łatwo też uzyskać substancywizując składnię *accusativus cum infinitivo* lub zdanie. Substancywizacja sprawia, że wchodzące w skład zdania słowa silniej spajają się ze sobą, stając się niejako jednym pojęciem. Aureliusz niejednokrotnie zastępuje rzeczownikowieniami precyzyjne terminy z kręgu etyki stoickiej, nadając im funkcję synonimów tychże terminów, np. τὸ ἔμφορον – *roztropność* (I, 16, 25) jest synonimem φρόνησις. Dzięki substancywizacji wypowiedź ogranicza się do najbardziej niezbędnych, skondensowanym semantycznie słów. Niezależnie jednak od tego, czy substancywizacja zastępuje jedno słowo, kilka słów czy całe zdanie, sens wypowiedzi pozostaje precyzyjny i jasny.

BIBLIOGRAFIA

I. ŹRÓDŁO

- A u r e l i u s z M.: Ad se ipsum libri XII. Ed. J. Dalfen. Bibliotheca Teubneriana. Leipzig 1979.
- A u r e l i u s z M.: Rozmyślania. Przeł. M. Reiter. Wyd. 2. Warszawa: PWN 1984.

II. OPRACOWANIA

- Słownik grecko-polski. Pod red. Z. Abramowiczówny. T. 1-4. Warszawa: PWN 1958-1965.
- E l z e n b e r g H.: Marek Aureliusz. Z historii i psychologii etyki. Lwów-Warszawa: Nakładem Księgarni Polskiej B. Połonieckiego 1922.
- G o ł ą b Z., H e i n z A., P o l a ń s k i K.: Słownik terminologii językoznawczej. Warszawa: PWN 1968.
- H u m b e r t J.: Syntaxe grecque. Éd. 3. Paris: Éd. C. Klincksieck 1960.
- I n w o o d B.: Ethics and Human Action in Early Stoicism. Oxford: Clarendon Press 1985.
- J o d ł o w s k i S.: Substantywizacja przymiotników w języku polskim. Wrocław: PAN 1968.
- P i ń s k i L.: Pod wrażeniem *Rozmyślań* Marka Aurelego. Wyciąg z *Księgi Pamiątkowej 250 roczników Uniwersytetu Lwowskiego*. T. 2. Lwów: Towarzystwo Nauczycieli Szkół Wyższych 1912.
- S c h w y z e r E.: Griechische Grammatik. Auf der Grundlage von K. Brugmanns *Griechischer Grammatik*. Bd. 1: Allgemeiner Teil, Lautlehre, Wortbildung, Flexion. Aufl. 3. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung 1959.

SEMANTIC VALUE OF MARCUS AURELIUS' SUBSTANTIVIZATIONS

S u m m a r y

One of the writings left by Marcus Aurelius are reflections written in Greek and entitled τὰ εἰς ἑαυτὸν. They are concerned with application of the rules of stoic ethics in life. The present article presents the semantic value of the substantivized words, i.e. substantivizations contained in Book I of that work. Aurelius substantivizes adjectives, infinitives, participles as well as εἶναι with a predicate, the *accusativus cum infinitivo* construction and sentences. The tendency to substantivize words denoting inclinations as well as active, durative, punctual and terminative activities can be seen in the use of this process. Anthropological substantivizations as well as ones connected with the ideals of stoic ethics are numerous. Τὰ εἰς ἑαυτὸν were not meant to be published and this is why they were written in a

simple language with the use of a lot of mental shortenings. Substantivization also allowed conciseness of the text, at the same time making it possible to express the thoughts precisely.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: substantywizacja, leksykalizacja, stoicyzm, stoicka etyka, słowotwórstwo.

Key words: substantivization, lexicalization, stoicism, stoic ethics, word-formation.